

MP-1 kuz

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI

Rektor O.Sh.Bazarov

« » 2022 y.

**HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGINING TABIIY ASOSLARI
FANINING O'QUV DASTURI**

Bilim sohasi	1000 000 -Xizmatlar
Ta'lim sohasi	1020 000 –Gigiena va ishlab chiqarishda mehnat muhofazasi
Bakalavriat yo'nallishi	61020200- Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi (tarmoqlar bo'yicha)

Qarshi 2022

Fan/modul kodi HFT3506	O'quv yili 2022-2023	Semestr(lar) III	Haftadagi dars soatlari 6		
Fan/modul turi Tanlov fanlar	Ta'lim tili O'zbek/rus				
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)		Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
1.	90		90	180	
Hayot faoliyati xavfsizligining tabiiy asoslari					
2.	FANNING MAZMUNI 2.1. Fanni o'qitish maqsadi va vazifalari Fanni o'qitishdan maqsad – insonning faoliyat va mehnat faoliyati davrida yuzaga keladigan baxtsiz hodisalarning sabablarini o'rganish asosida faoliyat xavfsizligini oshirish uslublari va usullarini ishlab chiquvchi, insonning mehnat va tabiat bilan birgalikdagi faoliyatini nazariy va amaliy bilimlarni o'rgatishga, hamda ularni amaliyotda tatbiq etish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakasini shakllantirishdir. Shuningdek, atrof muhitni muhofaza qilish muammolarini, kelib chiqish sabablarini, uni himo qilish vositalari va samarali usullarini, chiqindisiz texnologiya hosil qilish tamoyillarini yoritish, talabalarda ekologik dunyoqarash, ekologiy e'tiqod va madaniyatni shakllantirishdan iboratdir. Bakalavrlarga insonning hayotiy faoliyati davrida, jumladan madaniy-maishiy xizmatda, ishlab chiqarishda, transportda va favqulodda vaziyatlar vaqtida yuzaga keladigan xavfli omillar (tabiiy, texnogen, ekologik, antropogen va b.)ning hosil bo'lish qonuniyatlarini, kelib chiqish sabablarini, bartaraf etish, himoyalash va oqibatlarini bartaraf etish yullarini o'rganish bo'yicha nazariy bilim berish va amaliy ko'nikmalar hosil qilishdan iboratdir. Fanning vazifasi – talabalarga inson faoliyati davrida yuzaga keluvchi va xavfsizlikka ta'sir qiluvchi xavfli jarayonlar, faoliyat xavfsizligiga ta'sir etuvchi insonning ruhiy holat va ruhiy xususiyatlar, insonning shaxsiy xususiyatlari uning xarakteri («temperament-mijoz»), insonning xarakteriga bog'liq holda o'z faoliyatini xavfsiz olib borish yo'llari, baxtsiz hodisalarning psixologik omillari va sabablarini bartaraf etishga oid tadbirlarni amalda uddalashga doir malaka-mahoratni shakllantirishdan iborat. Talaba fanni o'rganish jarayonida hayot faoliyatining tabiiy asoslarini, jumladan tabiat va jamiyat o'zaro aloqalarining oqibatlarini, atrof-muhit holatini boshqarish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bilan bog'liq masalalar bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.				

2.2. ASOSIY NAZARIY QISM (MA'RUZA MASHG'ULOTLARI)

1-mavzu. Hayot faoliyat xavfsizligi tabiiy asoslari fanining maqsad va vazifalari. Asosiy tushuncha va tariflar.

Fanning maqsadi, vazifalari va boshqa fanlar bilan bog'liqligi. Bakalavrlar tayyorlashda tutgan o'rni, ahamiyati, asosiy bo'limlari va ularning qisqacha mazmuni, boshqa fanlar bilan bog'liqligi. Tinch davrda va favqulodda vaziyatlarda faoliyat xavfsizligining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. Mehnat muhofazasi va favqulodda vaziyatlar bo'yicha davlat siyosati.

2-mavzu. Hayot faoliyat xavfsizligining nazariy asoslari

Xavfsizlikni tizimiy tahlili. Tahlil usullari. Xavfsizlikni tizimiy tahlilidagi mantiqiy jarayonlar, faoliyat xavfsizligini ta'minlash prinsiplari, usullari va vositalari. Umumiy ta'riflar. Xavfsizlikni ta'minlovchi prinsiplar va yo'nalishlar, faoliyat xavfsizligini boshqarish. Boshqarishning uslubiy asoslari. HFTAni boshqarish haqida tushuncha, boshqarishga sistemali yondoshish. Hayotiy sikl bosqichi. Faoliyat dekompozitsiyasi.

3-mavzu. Hayot ishlab chiqarishda faoliyat xavfsizligi.

Mehnat muhofazasining huquqiy asoslari. Mehnat muhofazasiga oid qonunlar, standartlar va me'yoriy hujjatlar. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, «Mehnatni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun», «Mehnat kodeksi» da mehnat muhofazasining aks etishi.

4-mavzu. Ishlab chiqarishda faoliyat xavfsizligining tashkiliy asoslari.

Kasaba uyushmalarining mehnatni muhofaza qilishni tashkil etishdagi roli. Ish vaqti va dam olish rejimi. Ayollar va yoshlar mehnatini muhofaza qilish. Tibbiy profilaktik tadbirlar. Mehnat muhofazasi bo'yicha o'qitish. Maxsus kiyim boshlar, shaxsiy himoya vositalari va profilaktik (parhez) oziq-ovqatlar bilan ta'minlash. Ishlarni og'irlik va xavfli-zararlik darajasi bo'yicha tasniflanishi. Jarohatlanish ko'rsatkichlari, ularning sabablarini tahlil qilish usullari. Mehnat qonunlariga rioya etilishini nazorat qilish. Davlat va jamoat nazorati. Mehnat qonunlarini buzganlik uchun javobgarlik.

5-mavzu. Faoliyat xavfsizligining ergonomik va psixologik asoslari.

Ergonomika haqida tushuncha. Tizim faoliyatini kafolatlovchi muvofigliklar: (moslashuvchanliklar): ma'lumot berish (axborot), biofizik, energetik, fazoviy-antropometrik va texnik-estetik. Faoliyat xavfsizligi psixologiyasi. Ruhiy jarayonlar. Ruhiy xususiyatlar va ruhiy vaziyat. Baxtsiz hodisalarning asosiy psixologik sabablari, charchash, toliqish, kasallik, kasbiy malaka va bilimning kamligi, jamoadagi ma'naviy muhit, mehnat sharoiti, shaxsiy moddiy manfaatlar, ish turiga ishchining ruhiy xususiyatlarini to'g'ri kelmasligi, hayajonlanish, baxtsiz hodisalardan keyin ekstremal sharoitlarda kasbiy qobiliyatni susayishi, alkogol, narkotik va boshqa dorilarni iste'mol qilinishi, ob-havo o'zgarishini ta'siri.

6-mavzu. Ishlab chiqarish sanitariyasi va mehnat gigienasi.

Ishlab chiqarish sanitariyasining vazifalari. Umumiy tushuncha va ta'riflar, kasb kasalligining oldini olish va shaxsiy gigiena, ishlab chiqarish xonalarning mikroiklimi. Mikroiklim ko'rsatkichlari va ularning sanitariy-gigienik me'yorlari. Mikroiklim ko'rsatkichlarini o'lchash asboblari, ishlab chiqarishda havo muhitini sog'lomlashtirish. Zararli changlar, gazlar, ishlab chiqarish chiqindilari va zaharli moddalar, ularning inson organizmiga ta'siri, havodagi miqdorini aniqlash va me'yorlash.

7-mavzu. Ishlab chiqarish xonalarida havo almashtirish va istitishni tashkil qilish.

Ishlab chiqarish xonalarida havo almashtirishning maqsad va vazifasi, havo almashtirish turlari: tabiiy, sun'iy va mahalliy. Ularga qo'yilgan talablar, sinash va hisoblash usullari. Havoni konditsionerlash. Ishlab chiqarish xonalarini istitish. Istitish tizimi turlari va ularga qo'yilgan asosiy talablar.

8-mavzu. Ishlab chiqarish binolari va ish joylarini yoritish.

Ishlab chiqarish xonalar va ish o'rinlarini yoritish. Yoritishning turlari va gigienik talablar. Yoritishning asosiy tushuncha va kattaliklari: tabiiy yoritish, sun'iy yoritish.

9-mavzu. Ishlab chiqarishda shovqin va titrash.

Ishlab chiqarishda shovqin va uning zararli ta'siri, tovushning asosiy o'lchov birliklari, shovqin darajasini me'yorlashtirish, shovqindan himoyalash vositalari va usullari, ultratovush va infratovushlardan himoyalash. Titrash haqida umumiy ma'lumot. Titrashning salbiy ta'siri. Titrashning acociy ko'rsatkichlari, mashina va mexanizmlarning titrashini kamaytirish yo'llari.

10-mavzu. Elektromagnit va ionli nurlanishlar.

Elektromagnit maydonlari. Ultra yuqori va o'ta yuqori chastotali nurlarning ko'zga, teri qoplamiga, nerv sistemasiga, qon tarkibiga va endokrin sistemaga ta'siri. Elektromagnit maydoni me'yorlari.

11-mavzu. Xavfsizlik texnikasi asoslari.

Xavfsizlik texnikasi haqida tushuncha, mashina va mexanizmlarning xavfli joylari, ulardan himoyalash yo'llari, xavfsizlikni ta'minlovchi texnik vositalar: to'siqlar, blokirovkash moslamalari, tormozlar, saqlash qurilmalari, signalizatsiya va xavfsizlik belgilari sistemasi

12-mavzu. Ishlab chiqarishda elektr xavfsizligi.

Elektr tokining inson organizmiga fiziologik ta'siri, elektr tokining ta'sir etish miqdorlari, inson organizmining elektr tokiga qarshiligi

13-mavzu. Yong'in xavfsizligi. Yong'inni oldini olish va yong'inga qarshi himoya sistemalari.

Yong'in xavfsizligi sistemasiga ko'yilgan talablar. Yong'in va portlash sabablari. Yonish jarayonining mohiyati, materiallarini yonish va portlash buyuncha tasnifi. Yong'inni oldini olish sistemasini. Ishlab chiqarishni portlash, yonib-portlash va yong'in xavfi bo'yicha kategoriyalari. Yong'iniga xavfli zonalar.

14-mavzu. Yong'inga qarshi himoya sistemasi.

Bino va inshootlarni yong'inga chidamlilign va uni oshnirish yo'llari. Yong'in muhofazasini tashkil etish va yong'inni o'chirish. O't o'chiruvchi moddalar, ularning xususiyatlari, o't o'chirgichlar, o't o'chirish qurilmalari va mashinalari. Yong'inni o'chirishni tashkillashtirish.

15-mavzu. Axborot kommunikatsiya tizim texnik vositalaridan foydalanishda xavfsizlik texnikasi.

Axborot kommunikatsiya tizim texnik vositalarining tasnifi. Ularning inson hayoti va faoliyatidagi o'imi, AKT texnik vositalarida yuzaga keladigan xavfli va zararli omillar: zararli nurlanishlar, shovqin va b. Zararli nurlanishlarning inson organizmiga ta'siri va ulardan himoyalash yo'llari. MPR-II, TSO-92, TSO-95 standartlari orqali kompyuterlarda yuzaga keladigan elektrik va magnit nurlanishlarga qo'yilgan talablar.

16-mavzu. Ekologik tizimlar va Bioekos qonunlari.

Tizimlar tushunchasi: biologik tizim, ulkan biotizimlar, biotsenoz, ekologik tizimlar (yekotizimlar) ta'rifi. Biotsenozda o'zaro bog'liklik xususiyati, biogeotsenoz va biomalar, qonun va qonuniyat xaqida tushuncha, bioekosning asosiy qonuni. kommoner qonunlari.

17-mavzu. Ekologik omillar. Ekotizimlar va organizmlar energetikasi.

Ekologik omillarning umumiy ta'rifi, ekologik omillar tasnifi: abiotik va biotik omillar, ekologik chidamlilik va valentlik.

18-mavzu. Atmosfera havosini muhofaza qilish. Suv resurslarini muhofaza qilish.

Atmosfera havosining ifloslanish omillari. Kimviy, fizik, aukstik, issiqlik, elektromagnit va radioaktiv ifloslanishlar. Biosferaga ta'sir etuvchi tabiiy omillar, biosferaga antropogen ta'sirlar.

19-mavzu. Tuproqlarni muhofaza qilish va yer zahiralardan samarali foydalanish.

Tuproq (edafik) va orografik omillar, tuproqning biotik omillari, tuproqning kislotali muhitiga o'simliklarning munosabatlari, tuproqning tuz rejimiga o'simliklarning reaksiyasi.

20-mavzu. O'simlik va hayvonot dunyosini muhofaza qilish.

O'simliklar tabiatda modda almashinuvidagi va inson hayotidagi roli, Insonning o'simliklarga ta'siri. O'simliklardan samarali foydalanish. Hayvonlarning tabiatda modda aylanib yurishidagi va inson hayotidagi roli. nsonning hayvonot dunyosiga ta'siri. Hayvonot dunyosidan samarali foydalanish va muhofaza qilish tadbirlari

21-mavzu. Axborot kommunikatsiya tizim va atrof muhit.

Axborot kommunikatsiya tizim haqida umumiy tushuncha, axborot kommunikatsiya tizim texnik vositalarining atrof muhit va inson salomatligiga ta'siri, AKT texnik vositalarida yuzaga keladigan xavfli va zararli omillar, Zararli nurlanishlar, shovqin va titrashni inson salomatligiga ta'siri, ulardan himoyalash yo'llari.

22-mavzu. Hozirgi ekologik krizis va ekologik vaziyat. Ekologiyaning huquqiy asoslari

Hozirgi ekologik krizis (tanqislik) va uning xususiyatlari, ekologik krizis va ekologik vaziyat (situatsiya), insonning muhit va biosferaga ko'rsatayotgan ta'sir doirasi. Ekologiya va atrof muhit himoyasiga oid qonunlar, Nizomlar va me'yoriy hujjatlar. Tashqi muhitni muhofaza qilish bo'yicha tuzilgan xalqaro konvensiyalarda O'zbekistonning ishtiroki

2.3 AMALIY MASHG'ULOTLARI BO'YICHA KO'RSATMA VA TAVSIYALAR

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni tekshirish va hisobga olish
2. Baxtsiz hodisalarni tahlil qilish usullari va jarohatlanish ko'rsatkichlarini aniqlash
3. Xavfsizlik texnikasi bo'yicha yo'riqnomalar va ularni hujjatlashtirish tartiblari
4. Xavfsizlik texnikasi va ishlab chiqarish sanitariyasi bo'yicha ko'rsatmalar tuzish
5. Ishlab chiqarish xonalarida mexanik havo almashtirish sistemasi ko'rsatkichlarini hisoblash
6. Ishlab chiqarish xonalari sun'iy yoritishni hisoblash.
7. Elektr jihozlarini yerga ulash ko'rsatkichlarini hisoblash.
8. Yuzalar va insonlarning radioaktiv zararlantirishini hisoblash
9. Ekotizim (biogeotsenoz)ni tahlil qilish va baholash
10. Ekologik omillarni aniqlash va tahlil qilish
11. Sanoat korxonalaridan atmosferaga chiqarilayotgan zararli moddalarning miqdorlarini hisoblash
12. Yoqilg'i ishlatilganda hosil bo'layotgan tutundagi gazlar miqdorini aniqlash
13. Neft mahsulotlarini ushlab qoluvchi qurilma hisobi
14. Oqova suvlarni tozalash inshootlari ishlab tahlili va hisobi
15. Yuzalar va insonlarning radioaktiv zararlantirishini hisoblash
16. Korxonalarining ekologik xavflilik toifasini aniqlash
17. Kompyuter xonalariga bo'lgan ergonomik va sanitar-gigienik talablar.
18. Yonq'ir xavfsizligi. Yonq'irni oldini olish va yonq'irga qarshi himoya sistemalari.
19. Insonning tabiiy ruhiy holati jihatdan turlarga bo'linishi.
20. Favqulodda vaziyatlarda faoliyat xavfsizligi asoslari. Umumiy tushuncha va ta'riflar.
21. Favqulodda vaziyatlarda aholini himoya qilish prinsiplari va usullari.
22. FVlar sharoitida xalq xo'jalik ob'ektlarining barqaror ishlashini ta'minlash. FVlar oqibatlarini bartaraf etish.

2.4. MUSTAQIL TA'LIM VA MUSTAQIL ISHLAR

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Xavfsizlikni ta'minlashda tavakkalchilik nazariyasi.
2. O'zbekiston Respublikasining "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risidagi qonuni" va "Mehnat kodeksi" ni o'rganish.
3. Kompyuter xonalariga bo'lgan ergonomik va sanitar-gigienik talablar.
4. Kompyuter va boshqa kommunikatsiya tizimlarida ishlashda xavfsizlik texnikasi.
5. Yonq'ir xavfsizligi sistemalariga qo'yilgan talablar.
6. Favqulodda vaziyatlarda birinchi tibbiy yordam
7. Favqulodda vaziyatlarda xalq xo'jalik ob'ektlarining barqaror ishlashini ta'minlash yo'llari.
8. Hayot faoliyat xavfsizligining tabiiy va ekologik asoslari
9. O'zbekistondagi ekologik muammolar.
10. Ekologik omillar: biotik, abiotik va antropogen.
11. Atmosfera, uning tarkibi va organizm uchun ahamiyati.
12. Tuproq (edafik) va orografik omillar.
13. Populyatsiya to'g'risida ta'limot
14. Ekosistema va uning ierarxik qatorlari
15. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanishning ahamiyati va vazifalari. Tabiiy resurslar tugab qolishining real xavfi.
16. Suv resurslaridan samarali foydalanish
17. O'simliklar va hayvonot dunyosidan samarali foydalanish
18. Orol va Orol bo'y ekologi muammolari
19. Ekologik krizis va ekologik halokatni oldini olish, biosferadagi muvozanatni saqlash muammolari

3

Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- inson faoliyati xavfsizligini ta'minlovchi asosiy prinsiplar, usullar va vositalar tizimi;
- xavfsizlik tizimi, uning tahlili va optimallashtirish dasturlari. Faoliyat xavfsizligini boshqarish yo'llari;
- ishlab chiqarishda va favqulodda vaziyatlarda vaqtida faoliyat xavfsizligini ta'minlash, sog'lom va xavfsiz ish sharoitlarini yaratish bo'yicha rejali tadbirlar ishlab chiqishi;
- ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni tahlil qilish, ularni tekshirish va hujjatlashtirish tartiblari;
- inson hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlashning iqtisodiy samaradorligini oshirish, baxtsiz hodisalar sabablarini aniqlash usullarini o'rganish;
- xavfsiz mehnat sharoitini ta'minlashga qaratilgan shaxsiy himoya vositalari bilan ishchi-xizmatchilarni ta'minlash tartibi va ulardan foydalanish yo'llari;

• sog'lom va xavfsiz mehnat sharoitini yaratish bo'yicha sanitar-gigienik tadbirlar ishlab chiqish;

• ishlab chiqarishdagi texnik vositalardan, mashina-mexanizmlar, qurilmalar va moslamalardan foydalanishdagi xavfsizlik qoidalarini puxta o'rganish;

• yong'in xavfsizligi, yong'inning kelib chiqish sabablari, uni oldini olish, yong'inni o'chirish texnika vositalari va usullarini o'rganish;

• favqulodda hodisalar va tabiiy ofatlar vaqtida inson hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlash;

• radiatsion va kimyoviy vaziyatni baholash usullari;

• xalq xo'jalik ob'ektlarining barqaror ishlashini ta'minlash yo'llari;

• favqulodda vaziyatlarda kechiktirib bo'lmaydigan tuzatish-tiklash ishlarini tashkil qilish va olib borish

• ekologik muammolarning sabablari;

• ekologik omillar va ularning organizmlarga ta'siri;

• ekotizimlar va ularning barqarorlik shartlari;

• tabiiy muhitning hozirgi holati va kelib chiqayotgan ekologik muammolar;

• fan-texnika taraqqiyotining atrof muhitga ta'siri kabilarni nazariy jihatdan o'zlashtirishlari va bilishlari lozim **ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur.**

Yuqorida qayd etilgan nazariy bilimlarga asoslangan holda talaba:

- ishlab chiqarish va favqulodda vaziyatlar vaqtidagi xavfli va zararli jarayonlarni aniqlash va baholash;

- hayot faoliyati xavfsizligi bo'yicha maqbul variantlarni tanlashda mustaqil qarorlar qabul qilish;

- ishchi va xizmatchilarga xavfsizlik texnikasi bo'yicha yo'riqnomalar o'tish va ularni hujjatlashtirish;

- malakali ravishda baxtsiz hodisalarni tekshirish va ularning sabablarini aniqlash;

- mehnat muhofazasi bo'yicha ko'rsatmalar tuzish;

- ishlab chiqarish xonalari va ish joylarining sanitar-gigienik vaziyatini belgilovchi ko'rsatkichlarni (gazlanganlik va changlanganlik darajasi, shovqin va titrash, yoritilganlik, harorat, nisbin namlik, havoning harakatlanish tezligi, havo bosimi va b.) aniqlovchi asbob-uskunalar va jihozlardan foydalana bilish;

- birinchi tibbiy yordam ko'rsatish;

- o't o'chirgichlar va o't o'chirish texnikalarini ishlata bilish;

- favqulodda vaziyatlarda korxonalar ish faoliyatining barqarorligini baholash va uni ta'minlashga qaratilgan tadbirlar ishlab chiqish;

- ishlab chikarish korxonalarida ishchi xizmatchilar va shaxsiy birikmalarini mehnat muhofazasi, favqulodda vaziyatlar va tabiiy ofatlar vaqtida xavfsizlik choralarini bo'yicha o'qitish hamda ma'naviy tayyorlash

- fuqarolarning hayotiy zarur ehtiyoji bo'lgan ekologik xavfsiz muhitni ta'minlash uchun tabiatni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona

foydalanish;

- davlatimizning ekologiya va tabiatni muhofaza qilish borasida olib borayotgan ichki va tashqi siyosatini tushunib yetish;

- ekologik -huquqiy madaniyat va tafakkurga ega bo'lish **malakalariga ega bo'lishi kerak.**

Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

• ma'ruzalar;

• interfaol keys-stadilar;

• guruhlarda ishlash;

• taqdimotlarni qilish;

• individual loyihalar;

• jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

• mustaqil ta'lim olish va ishlash, kollektivlar va munozaralar jarayonida o'zlashtiriladigan bilimlar bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazish yo'li bilan amalga oshirishni nazarda tutadi.

Talabalar fan yakunida quyidagilarga asosan bobolanadilar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazoratni topshirish.

Adabiyotlar

6.1. Asosiy adabiyotlar

1. Безопасност жизнедеятельности. Под. Ред. Белова С.В. М.: Высшая школа, 2003г.

2. Хван.Т.А., Хван П.А. Безопасност жизнедеятельности. М.: «Феникс», 2003 г.

3. Raximov O.D., Siddiqov I.X., Murodov M.O. Hayot faoliyat xavfsizligi. Ekologiya. Darslik. //Toshkent: "Aloqachi" nashriyoti, 2017. -310b

4. Xolboev B.M., Raximov O.D., Maxmatqulov N.I. Hayot faoliyati xavfsizligi. Darslik. 1 va 2-qismlar. // Toshkent, "Voriz" nashriyoti, 2020.

5. Brenner C. An elementary textbook of psychoanalysis. - New York: International Universities Press, 1973.

6. DSM-III: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Third Edition): American Psychiatric Association, 1980.

Qo'shimcha adabiyotlar

7. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 29 b.

8. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 47 b.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi

to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modd

10. Mirziyov Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollari bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. //Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar, №11.

Internet manbalar:

11. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi xukumat portali.

12. www.lex.uz - O'zR Adliya vazirligi sayti.

13. www.ziyouct.uz - O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi sayti.

14. www.bilim.uz - O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi sayti.

15. www.mintrud.uz – O'zR Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi sayti.

16. hfxraximov.uz – Hayot faoliyat xavfsizligi fanidan shaxsiy veb-sayt (prof.O.D.Raximov sayti).

7.	Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti tomonidan chiqilgan va tasdiqlangan (bayonnoma №- 2022 yil _____) ishlab
8.	Fan/modul uchun ma'sullar: Eshonqulov R. - Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti "Ekologiya va mehnat muhofazasi" kafedrasi mudiri, professor, texnika fanlari doktori. Raximov O.D. - Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti "Ekologiya va mehnat muhofazasi" kafedrasi professori.
9.	Taqrizchilar: Razzakov X.X. – Samarqand davlat arxitektura va qurilish institui "Hayot faoliyati xavfsizligi" kafedrasi mudiri, texnika fanlari nomzodi, dosent (turdosh OTM). Maxmatqulov N. - Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti "Ekologiya va mehnat muhofazasi" kafedrasi katta o'qituvchisi.